

Зүрхнд үлдсэн үр

(Эклиць 3-ч халх)

Билэ. Селәнэ захар ордж ирэд, Дорджан герин тус ирдж йовтл, шам уга харнъ-гъу герас, уснь савсисн, кёл нүцкн, ганцхн дотрк киилгтэ Талгър гарч ирэд, кун сүрдм чангъгар хайкрв:

—Олн-амтн, сонъс! Көвүм, алтн Аравкам ирв! Цугъар наар, цугъар наар!..

Эн зүркн ишкрм экин гашута ду сонъскад, бминь Талгърт киивр гем ирдж гисиг сонъссн бидн, Дорджин Овлдата хоюрн, галзурдж йовх эмгиг бәрдж зогсахар, гер тал гуулдвдн. Мана ардас наадк багъчуд дахцхав.

Уднур, Талгърур, күрэд ирхлэ, мана бминэ „Укдж одсн“ амд Эльдән Аравка, айрмин шар хувцта, пилоткан барун цох деерән дарчкн гарч ирв.

Тенгър-газр, би дегд ан тусхларн, хойр нүдән эситкдж ялад, хяру зулхар седүв, болв мини гартас Талгър татад зогсачкад, бийнь ардасн гарч ирсн көвүнәннь чеедждер ухан-сегән уга киисв. Эн цагла Эльдән Дорджа гертән уга билэ: көвүнәннь бшэ авхар, немширлэ ноолдхар дйәнд мордла.

Эн харгъц, дегд ик байрта, мартгш уга харгъц билэ.

Дйәнэ ноолдавд сумн тусад, шавтад унсн Аравкиг, дөрвн хонг болсна хөбн, санитарк орс күүкн эм деерән уурэд, арвн дууна газрт түрэд-зүдэд, мөлкэд-бүдрэ йовлж, амд авч гарсмн бйәджд. Кесг сарин турш госпитальд кевтэд, гербулднь „үкснэ“ цаасн“ одсиг медсн бийнь, Аравка нег мбсләд, эк-эцкдән бичг эс бичджд.

—Ягъсн хату зүрктэ бйәсмч, гаргъсн эклән амд бйәхән эс зәнъглх?—гидж мана келсн гемшйврт, Аравка саналдчкад, иигджд хяру өгв.

—Оошгдм туссн сумн ода чигн бйәгъә бйәнэ. Түрүн даругъан ухан-сегән уга кевтджв. Серл орсна хөбн бийән амд үлдх гидж иткдг уга биләв. Эк-эцкән хойр дакдж зоваджд бйәхәр, нег зоваснь деер болх гидж тоолад, тэгчг бйәләв. Мана эмчнр үкләс чидлтэ бйәджд.

Дйәнэ көлд үрнэ зүркн чигн хад мет хатурдг юмн болнал!

III.

Эльдән Аравка 1947 джил нег дакдж манад ирв.

—Чамд бичсн шүлгүд бйәхиг сонъсу в. Умшджд болхий?—гидж тер сурв.

Би энд-тенд колврч йовсн цааснд бичгдсн шүлгүдиг атхджд авад, бминь тавбу в. Аравка тедниг авад, альхарн иләд, нугъласинь чикләд экләд умшв. Кесг шүлг умшчкад, нег шүлг деернь зөвйәр уха тунгъагъад суув. Дакнд акн умшчкад, нанур гилс х әләв. Хәләцнь киитн болджд медгдв.

—Укл, үкл, үкл.

Ургиджджд бийим ээрдмч, Уурмуднм зергләнәс хәгъ-

цұлхар
Узүрлдж цогцим ээлдмч!—гисн юн үгмүдв?—гиджд Аравка догшнар сурв.

Гертм ирчкәд, терүг бийим тиигджд керлдх гиджд би төрүц санджасн уга биләв. Келдг хяру уга болад, ююнас иштәгъяр тиигджд бичсән цйәлгъхәр седхләм, сонъссн уга.

—Иим тоолвр ухандчнь бйәхлә, хай, гәрг!—гиджд уурлдж келәд, йовджд одв.

Терүнә хөбн харгъджд чадсн угәвдн.

Аравка дарунь гемтәд, ма-нахнас дөчн дуунад бйәсн, Балахтон гидг селән тал күргүлэд йовджд одджд. Нег дакдж Аравкас бичг ирв. Геминнь тускар нег чигн амн үг эс бичджд. Болв үни седк-ләрн сурджана: „Иньгтән“ гидг йисн куплет шүлг бичәд илгә,—гиджд. Дакад иим зург зурад өгүл гиджәнә. Сар гарсн сәәхн асхн. Цар тергтә кун туула көблжд йовх.

Эн тоот юнъгад терүнд кергтә бйәсинь би тер цагт медсн угав. Болв тер бичгәс авн мана хоорид цаасар кууилгән эклв. Аш сүүлднь, гашута бичг авбув, терүнд келгиджәнә: „Ягъад болв чигн ирджд үз. Сурджанав. Ягъджд медхв, сүүлин харгъц чигн болх!“

Удл уга бичг биш, гашута күнд зәнъг сонъсув: Аравка бнъг-рджд одджд. Тиигджд, эн нарта орчлнъгас, 23-та поэт, эн саамд йосндан холджд. Оошгднь үлдсн хортна сумн бшәгъән авб. „Үр үкхәр, эеджд үк“ гишнь, мини зүркн ода ирджд ямаран ик үнтә уурән геесиг медджд тунъшджд өвдв.

IV

Хойр джил болад, 1949 джил зунар би Балахтон тал, Аравкин эк-эцкүр олув. Цасн әдл цагъан үстә, хойр көгшәг үзәд, зүркм уйдв. Талгър нама үзн теврджд үмсәд, чинәгъән алджд, доран суув. Дорджд авлран уудлад, нәрхн шидмсәр кирсләд боосн дөрвлдждн цаас гаргъджд өгв.

Тер, орндан кевтн бйәджд бичсн шүлгүдин деер тәвсн бичг—дегд гашута билә. Болв шүлгүдинь умшхла, эн багъ насндан, үкхән ил үзәд, эн нарта сәәхн орчлнъгас оньдинд хольдждхан медәд бйәсн бийнь, мини уурин седк-лд нег чигн хар ухан уга бйәсн, шүлгүдәснь илдкджд медгдв.

Үнтә уурм эндр уга. Тер—мана Халъмгин хйәртә үрн билә. Байрта джиргълин, сул сулдхврин төлә бшәтнлә цогцарн ноолдла. Сүүлин әмсх-лән авад амнь гарчасн бийнь, Аравка байрта серглин, киитн булгин цевр усн мет дурна дуугъан дуулад бнъгрсмн.

Чи, үр, мана зүркнд мбнъ-кинд үлдвч!